

Térképek lázadása

“Már a múlt sem a régi” – tartja egy szellemes mondas. Így is lenne, ha annak tényeiről és összefüggéseiről az egykori Magyar Királyság néhány kiváló gazdasági, gazdaságföldrajzi, vízrajzi, geológiai, közlekedési és pénzügyi szakembere (máig érvényesen) nem gondoskodott volna. A régi nyomdász dinasztíából származó Emich Gusztáv m. kir. kereskedelemügyi miniszter által 1920-ban – másodízben – kiadott magyar-angol “*Magyarország gazdasági térképekben*” című nagyalakú gyűjtemény alig ismert ma már, holott a korszak egyik tudományos és nyomdatechnikai csúcsteljesítménye. Bár a Párizs környéki békéknek könyvtárnyi szakirodalmuk van, a hol tárgyilagossá, hol érzelemvezérelt érvek közt viszonylag csekély szerepet játszik a legobjektívebb argumentum: a térkép.

Holott a tények érvényesítéséhez a vonalról vonalra, adatról adatra ellenőrizhető mappánál szembeötlőbb, s főképp vitathatatlanabb eszköz nem létezik. Félmultunk valóságos tragédiája, hogy az Emich-féle kétnyelvű, világszínvonalú kiadványt követő, Rónai András által írt “Térképezett történelem” soha nem épült be tisztességes és vállalható politikai érveink közé. Nem használtuk önvédelemre, ellentétben Emich térképtárával.

Rónai András a gr. Teleki Pál alapította Államtudományi Intézet munkatársa volt. Könyve először 1989-ben (Magvető), majd 1993-ban (Püski) jelent meg, kilenc nyelvű adattárral, mégsem válhatott a külföldi szakirodalom alapművévé, mert szakszerű fordításáról azóta se gondoskodtak. Ugyan eljutott többek közt a Washingtoni Kongresszusi Könyvtárba, de ottani példányait a román Securitate ellopatta, s tudomásom szerint pótlásukra nem került sor. Hasonlóan járt Palotás Zoltán tanulmánykötete, “A békeszerződések katasztrofális következményei” (1991 magánkiadás, 2008 Szenczi Molnár Társaság), amely ugyancsak cáfolhatatlan gazdaságföldrajzi, természeti erőforrás- és közlekedési érvekre alapoz.

A trianoni veszteség meghaladásához elsősorban annak széleskörű és tárgyilagossá nemzetközi értékelésére volna szükség, hiszen a (méltányos) politika egyik forrása a történettudomány. Márpedig a huszadik századi Európa a kézenfekvő következtetések levonásában éppen nem jeleskedik. A Párizs környéki békerendszer és a Németországot aránytalanul sújtó hadisarc nyílegyenesen vezet a bolsevizmus, a nácizmus és a fasizmus

kialakulásáig, a második világháborúig, Kelet-Közép-Európa szovjet gyarmattá süllyedéséig, végül a trianoni utódállamok: Csehszlovákia és Jugoszlávia széteséséig, majd a délszláv polgárháborúig. Jóllehet a történeti-etnikai és gazdaságföldrajzi abroszokon már első ránézésre szembeötlő a hagymázás koncepciók tarthatatlansága, mi több: azok várható tragikus kimenetele.

A “Magyarország gazdasági térképekben” első kiadása 1919 év végén látott napvilágot. Mai szemmel nézve is elképesztő teljesítmény az első világháborús veszteség, a Károlyi-féle polgári radikális közbizonyosság, majd a vörösteror sújtotta széteső Magyarországon. Már abban ötvenhét mappa szerepel. Megjelenésére is idejében került sor; több mint hat hónappal a trianoni békeszerződés aláírása előtt. Nem tudni, Apponyiék használták-e a tárgyalások vagy azok előkészítése során. Feltehetően nem, mivel az oktrojált megegyezés szorgalmazói nem hagytak rá időt, de a tényekre egyébként sem voltak kíváncsiak. Magyarországnak a lehető legrosszabb sajtója volt, a nyugati politikusoknak meg rossz lelkiismeretük. A franciák a sok évszázados Capeting/Valois/Bourbon és a Hohenstauf, majd a Habsburg-ház ellentéteit, illetve a francia királyság és a Német-Római Birodalom történelmi viszályát óhajtották mindörökre megszüntetni és a németek felé tájékozódó erős Magyarországot harmadára zsugorítani, szövetségesei pedig a fakuló gloire fényezését a következmények mérlegelése nélkül támogatták. E történelmi “revans” idestova száz éve akadályozza a délkelet- és kelet-közép-európai stabilitást és a gazdasági fejlődést.

A gyarmattartó Franciaország törekvéseiben a versenytárs német és osztrák-magyar ipar kiiktatása is jelentős szerepet játszott. A britek (hagyományosan) az európai megosztottságban voltak érdekeltek, míg az USA részben az angolszász szolidaritást tartotta szem előtt, részben Wilson elnök magasztos naivitását; végül soron Amerika érdektelenségét. Az antant kelet felé ütközőövetet fabrikált, ehhez pedig jó ürügyet szolgáltatott az utódállamok önállósulási törekvése.

Ugyanakkor Európában nemcsak az angol Seton-Watson uszító magyarellenes cikkeit és a cseh Beneš politikai rágalmaikat, illetve történeti-földrajzi hamisításait olvasgatták. A “Magyarország gazdasági térképekben” második kiadásának előszava szerint “A belföld és a kül-

föld annyira érdeklődött a megjelent munka iránt, hogy új kiadás vált szükségessé.” Míg az első gyűjtemény ötvenhét, a második hetvennégy térképre és hat grafikonra épül. A részletesen okadatolt mappák az utolsó békeév, 1913 gazdaságföldrajzi viszonyain alapulnak. Ugyancsak az előszóban olvasható: “A mellékelt gazdasági térképek szerint Magyarország egyes vidékei gazdaságilag teljesen kiegészítik egymást; az ország hegy- és vízrajzi térképe pedig arról tanúskodik, hogy a forgalmat, az erdőgazdálkodást, a folyamszabályozást és általában az egész vízgazdálkodást Magyarország területén célszerűen csak egy kéz igazgathatja.”

A trianoni békeszerződés időpontja 1920. június negyediké, a nagyalakú kétnyelvű album második, bővített kiadása ugyanazon év júliusa –, vagyis alig egy hónappal követi a diktátumot. Nyilván időbe telt annak előkészítése és sajtó alá rendezése, ami azt jelenti, hogy tudós alkotói, bár tisztában voltak a döntés elkerülhetetlenségével, örökérvényűségét határozottan elutasították. Még annak tartósságában sem hittek. A kor legkiválóbb szakértői fogtak össze, hogy a Kárpát-medence viszonyait érdelemmentes, szikár tényekkel igazolják. A kormány megszemenő támogatását élvezték a kiközösített és elszegényített Magyarországon – amiért az utókor nem lehet eléggé hálás – s ami bőven megszívlelendő tanulság ma is. A kiadvány kommunikációs csúcsteljesítmény, melyhez hasonlók a sokféle érdekellentét nyomán repedező Európai Unióban éppolyan szükségesek és elsődleges nemzeti érdekeink lennének, mint amilyenek kilencvenegy évvel ezelőtt voltak.

A “Magyarország gazdasági térképekben” széleskörű adatgyűjtésen alapul. Pillérei: az 1913. évi gyártás számai és a Központi Statisztikai Hivatal idevágó kiadványai; Papp Károly munkája, “A Magyar Birodalom vasérc- és kőszénkészlete”; a kiváló vízügyi szakember, Kvassay Jenő műve, a “Die Ungarische Donau”; a Róna Zsigmond és Fraunhofer Lajos-féle “Magyarország hőmérsékleti viszonyai”; Héjas Endrétől a “Magyarország esőzési térképe 1900-tól 1910-ig”; Scharfarzik Ferencről a “Magyarország kőbányái 1902-ben”; Treitz Péternek a Földtani Közlöny 1918. évi 10-12. számában megjelent írása, a “Magyarország klímazonális talajtérképe”; végül Halaváts Gyula “Ötven év a gőzlokomotívval vontatott vasutak történetéből” című térképsorozata, mely a Magyar Mérnök- és Építész Egylet közlönyében, 1896-ban látott napvilágot. A vízerő- és energia két térképét dr. Hoór-Tempis Móric címzetes műegyetemi tanár, az MTA rendes tagja készítette. A kultúrkorszakok közt a paleolitikum feldolgozása dr. Hillebrand Jenőtől, a Magyar Nemzeti Múzeum őrétől, a neolitikum, a réz-, bronz- és vaskorszak ismertetése Bella Lajos ny. főreáliskolai igazgatótól származik, a római kort pedig dr. Wollanka

József, a Magyar Nemzeti Múzeum osztályigazgatója dolgozta fel.

A többi térkép is a korszak legkiválóbb szakembereinek a munkája. A földgáz- és sóbányászat adatait Böckh Hugó helyettes államtitkár, az MTA rendes tagja, a vasércbányászatét Bíró Pál vezérigazgató, a széntermelését Wieser Vilmos bányaigazgató állította össze. A kiterjedt és igen alapos gyűjtemény feltérképezi a könyv- és hírlapkiadást, az árvízvédelmet, a mezőgazdasági- és ipari oktatást, a kereskedőtanoncok képzését, a posta-takarékpénztárakat, a dohánybevéltőhelyeket és egyebeket, vagyis a Kárpát-medence teljes szellemi és anyagi vertikumát.

Emich Gusztáv miniszter, kiadó, a két szerkesztő: Edvi Illés Aladár miniszteri tanácsos és Halász Albert iparfelügyelő, valamint az említett szakférfiak műve nemcsak forrásértékű, hanem időtálló. Kár, hogy az angol fordító neve nem szerepel a kolofonon, ezért érdemes volna felkutatni. Ugyanis a “Magyarország gazdasági térképekben” legalább annyira a külföld, mint a belföld elfogulatlan tájékoztatását szolgálja. Sajátos előrelátásra utal, hogy a választott idegen nyelv nem az akkor Közép-Európa-szerte legelterjedtebb német és nem a diplomácia által használt francia, hanem az angol.

Gr. Klebelsberg Kunó kultuszminiszter sarkos megfogalmazását: a Kárpát-medence “magyar kultúrfölényét” a térképgyűjtemény messzemenően igazolja – de helytálló európai összevetésben is. Magyarországon 1910-ben az írni-olvasni tudók aránya 68 százalék, köztük messze legtöbben a Dunántúlon, a Duna-Tisza közén, Észak-Alföldön, a Felvidéken, a Partium és Erdély magyar-székelty többségű megyéiben élnek (a társult horvát-szlavón, tehát nem törzsmagyar területek adatait a térkép nem tartalmazza). Az írástudatlanság leginkább az erdélyi román és a délvidéki szerb lakosságra jellemző. A könyvkiadás, valamint a napilap- és folyóirateloszlás is egyértelmű magyar túlsúlyt mutat, abban a korszakban, amikor cenzúra és nyelvi akadályok nem léteznek, s az országlakosok (csekély) többsége nem magyar anyanyelvű, tehát a művelődés-tájékozódás csupán igény és anyagi áldozat dolga. Főképp a könyvkiadásra jellemző, hogy a Kárpát-medence középpontjából sugarasan hatol a peremvidékek felé. Van néhány partiumi, erdélyi és egyetlen szászföldi bázisa (Brassó), mely megmutatja, hogy az írott kultúra miféle gyökerekből táplálkozik.

Korrekt megközelítés a népszaporulat és a kívándorlás ábrázolása, rögtön azután a nagybirtokok megjelenítése, ami súlyos ok-okozati összefüggésekre utal. Ugyanakkor a Széchenyi István emlegette hitel, vagyis a működő gazdaság alapja az 1913. évi adatok alapján 5023 pénzügyintézetben testesül meg. Sokatmondó, hogy többségük takarékpénztár és földhitelintézet, illetve 3191 szövetkezeti társulás. Ezek betétállománya az év végén

háromezermilliárdnyolcszázötvenkétfélmillió aranykorona, ami azt mutatja, hogy a magyar gazdaság fejlődőképes és stabil szerkezetű.

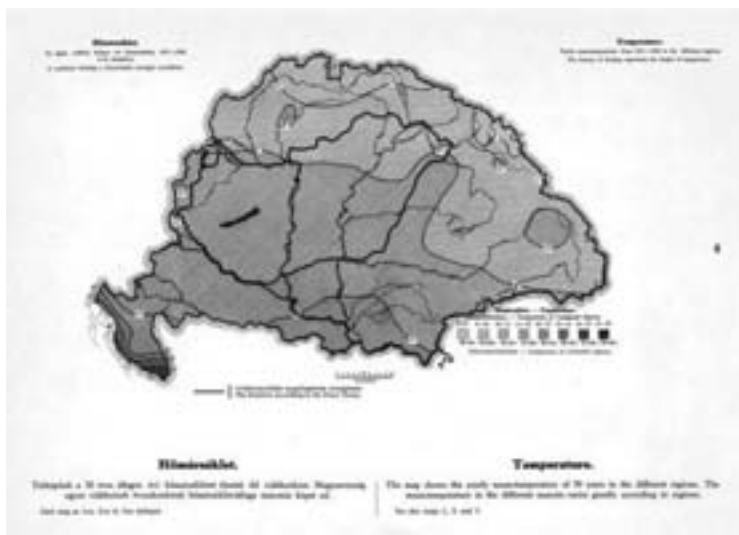
Az agráripari Kárpát-medence mezőgazdasági, szőlészeti-borászati, erdészeti és bányászati szakiskolái is arányos eloszlást mutatnak. Külön térképeken szerepelnek a kenyérgabona és a takarmány vetésterületei, a mézgyűjtő helyek, a lábasjóságok nevelőhelyei, az erdők, a selyemhernyó-tenyészetek és más ágazatok. Az iparoktatás adatai és az intézményi megoszlás ugyanolyan sokatmondó. A történeti Magyar Királyság fennállása utolsó ötven évében, az első világháború végéig óriási összeget fektet a tanonciskolákba. A kiadás 1868-tól 1917-ig százhuszonnégymillió aranykorona, ebből nyolcvanötmillió állami forrás. Ötven különböző felső ipariskola, valamint háromszáz tanfolyam működik, évente huszonötezer hallgatóval. Az idevágó térkép szövegéből idézve: "A békeszerződés megállapította határ mellett a maguk nemében egyedülálló iskolák sora vész el..." A veszteség Erdélyben, Felső-Magyarországon és Fiumében (Rijeka) kerekén huszonöt nagymúltú és magas színvonalú tanintézmény, s jóval több tanonciskola, az egyetemekről nem is beszélve. Magyarországon az 1884. évi ipartörvény (XVII. tc.) iskolaszervezési kötelezettséget ír elő minden olyan községben, melyben legalább ötven inas van, ugyanakkor a mesterekre terheli az iskolalátogatás ellenőrzését. Az eredmény: az 1913-1914-es tanévben 746 iparos- és kereskedőtanoda van, összesen 136 000 tanulóval, köztük 9000 kereskedőinással – ami mai szemmel nézve is egészséges arány. Ezek évi összköltsége négy milliárd aranykorona.

Hosszan sorolhatnánk, hányféle szakmai szempontból ábrázolja félmúltunkat és veszteségeinket e térképgyűjtemény. Tények, tények, tények, melyek nélkülözhetetlenek (lennének) az objektív történelemokta-

táshoz. Nemcsak a felvidéki magyar temetők feldúlása és megsemmisítése, hanem mindenekelőtt az oktatás szétverése mutatja, minek köszönhető a térség süllyedése, beleértve az utódállamok gazdaságát. A bányák, az ipari létesítmények, a közlekedési vonalak, a mezőgazdasági feldolgozóüzemek, az egymást kiegészítő termőterületek, az állattenyésztés a hitelintézetek, sőt a kórházak, börtönök és egyéb közintézmények elcsatolása a Kárpát-medencei népek és népcsoportok közös vesztesége, mely a mai napig érezteti a maga pusztító hatását. Természetesen mindez igaz a kultúrára nézve is. Mondhatni: a Kárpát-medence és tágabb környéke egy alapvető történelmi sérelem foglya, melyből a kelet-közép-európai nemzeteket egyelőre az Európai Unió sem képes kiszabadítani. A megoldás a sokat emlegetett szembenézés a múlttal, melynek egyik alapvető eszköze az Emich-féle térképtár.

Az utolsó előtti mappa – nem véletlenül – mutatja az egyenes adók forrásait és eloszlását. 1913-ban a Magyar Királyság összes állami bevétele kerekén kétezeröttszázmillió aranykorona, a kiadás kétezerháromszázmillió, vagyis a többlet kétszázmillió. 1909-1913 között mind a bevételek, mind a kiadások emelkedést mutatnak, de az arány kiváló: a bevétel 45 százalékkal, a kiadás 35 százalékkal növekedik. Ez az eredmény ma is bőven vállalható volna, nemhogy Magyarországon, de jóformán Európa-szerte.

A "Magyarország gazdasági térképekben" óriási előnye az áttekinthetőség. A kor ragyogó nyomdatechnikai megoldása az egyes térképlapok elé kötött áttetsző pausz a trianoni határ ábrázolásával. Világosan mutatja, mitől fosztották meg az ezer éven át szervesen fejlődő Magyar Királyságot. E sorok írójának meggyőződése: a ma már szinte fellelhetetlen térképtár nélkül nem lenne szabad magyar, délkelet- és közép-európai történelmet oktatni.

(Megjegyzés: Aba Botond grafikusművész, a Szabadkéz Kiadó vezetője megjelenteti a Magyarország gazdasági térképekben reprint kiadását, mely remélhetőleg eljut Szerbiába is, mind az érdeklődő magyar, mind a szerb olvasókhoz.)

